

KRÓNIKA

VADÁSZ ELEMÉR (1885–1970) – Az iskolateremtő geológus

VADÁSZ ELEMÉR egyike volt azoknak a nagy embereknek, akik túléltek két világegészt és jelentősen hozzájárultak a magyar geológusok képzéséhez (1. fotó). Legendás oktató volt, akinek kezei közül nagyon sok földtannal foglalkozó szakember került ki. 2020-ban volt a kiváló geológus halálának ötvenedik évfordulója.

WEISZ MÓRIC ELEMÉR Székesfehérváron született 1885. március 1.-én. A nevét 1893 után változtatta VADÁSZ ELEMÉRE. Középfokú tanulmányait követően 1902-ben iratkozott be a Budapesti Magyar Királyi Tudományegyetem földrajz-természettudományi szakára. Egyetemi diplomáját 1907 januárjában vette át, majd májusától KOCH ANTAL keze alatt a Geológia és Paleontológia Gyakornoka lett. Közben a Magyar Királyi Földtani Intézet élére kinevezték LÓCZY LAJOST, aki megbízta Vadászt a *Geologica Hungarica* sorozat szerkesztésével. Az első világháború végéig Vadásznak 64 publikációja jelent meg. Az egyetemen KOCH ANTAL 1913-as nyugdíjazása, majd LŐRENTHEI IMRE, majd PAPP KÁROLY kinevezése kedvezőtlenül érintette pályafutását, alkotótevékenységét és az oktatás megreformálására tett törekvéseit.

A Tanácsköztársaság idejében 1920. április 10-én kinevezték a Földtani Tanszék élére, május 3-án pedig az Őslénytani Tanszék élére. A tanszékek éléről a Tanácsköztársaság bukása után, 1920. október 4-én távolították el, s egészen a második világháborút követő évekig nem is taníthatott az egyetemen. Ezekben az időkben gyakorlati geológusként dolgozott. Fontos kőszénföldtani és bauxitföldtani vizsgálatokat végzett a megcsonkított Magyarországon. Talán neki is köszönhető, hogy 1923-ban a hazai kőszénbányászat, majd 1926-tól a bauxitbányászat talpra tudott állni.

A második világháborút követően a politikai ideológia térnyerése miatt nagy szerepet kaptak a földtannal foglalkozó kutatók, köztük a baloldali érzelmű VADÁSZ ELEMÉR is. 1946-ban 61 évesen ismét a Földtani Tanszék

1. fotó Vadász Elemér egyetemi dolgozószobájában

professzora lett, aki nagy hévvel vetette bele magát az oktatás újjászervezésébe. Egymás után alkotta meg a hiánypótló tankönyveket, mint a Kőszénföldtan, a Bauxitföldtan, vagy Magyarország földtana. Az 1948-49-es tanévben létrehozta a Természettudományi Kart, amelynek első dékánja, majd a következő tanévtől a Pázmány Péter Tudományegyetem utolsó rektor magnificusa lett.

VADÁSZ ELEMÉR oktatásfejlesztő tevékenysége segítette újra indítani az Őslénytani Tanszék önálló működését 1948-ban TELEGDY ROTH KÁROLY irányításával. Támogatásával alakult meg 1952-ben a Geofizikai Tanszék EGYED LÁSZLÓ vezetésével. SZÁDECZKY-KARDOSS ELEMÉR 1950-ben vette át az Ásvány-Kőzettani Intézet vezetését, amely 1953-ban az irányítása alatt működő

2. fotó Vadász Elemér emléktáblája Székesfehérváron (állította a Magyarhoni Földtani Társulat a tudós születésének 130. évfordulóján)

Közettan-Geokémia Tanszékre és a SZTRÓKAY KÁLMÁN vezette Ásványtani Tanszékre vált szét.

Elismert vezetője és aktív irányítója volt a földtan tudományos művelésének. 1948-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező, majd 1950-től rendes tagja volt. 1949-től 1965-ig az Akadémia földtani bizottságának elnöke, illetve 1958 és 1964 között a Magyar Tudományos Akadémia elnökségének is tagja volt. 1949 és 1958 között a Magyarhoni Földtani Társulat elnöke, majd 1958-tól örökös díszelnöke volt (2. fotó). Elnöke volt a Tudományos Minősítő Bizottságnak is 1958 és 1963 között.

Közéleti tevékenységében szívéhez közel álló feladata volt a természetvédelem és a Szovjetunióhoz fűződő barátság ápolása. Az Országos Természetvédelmi Tanács elnöki tisztét 1950 és 1963 között, a Magyar — Szovjet Baráti Társaság országos elnöki tisztét 1957 és 1961 között töltötte be. 1948-ban és 1952-ben Kossuth-díjat kapott, 1954-ben Szabó József emlékéremmel, 1966-ban Bugát Pál emlékéremmel tüntették ki.

VADÁSZ ELEMÉR 1965-ös nyugdíjazása után 1970. október 30-án halt meg Budapesten. Kalandos életet élt, átélt két viláégést, megjárta a hadak útját az egyetemen, ahol később több tanszékét is felvirágoztatott.

HÁGEN ANDRÁS

BOROS LÁSZLÓ (1937–2021)

BOROS LÁSZLÓ ny. főiskolai tanár, Tokaj-Hegyalja és környékének geográfus kutatója, az általános iskolai földrajztanárképzés kiemelkedő eredménye 2021. február 28-án elhunyt.

Tanári pályafutását 1962-ben a Tokaji Gimnáziumban, egykori alma materében kezdte. Gimnáziumi tanári munkája a kezdetektől fogva összekapcsolódott tudományos tájkatató és ismeretterjesztő tevékenységével. Munkásságának második korszaka (1975–2002) a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola Földrajz Tanszékéhez kapcsolódik, ahol adjunktusi, majd 1984-től docensi, 1996-tól pedig főiskolai tanári beosztásban tanított. 1984-től 2000-ig tanszékvezető-helyettesként jelentősen hozzájárult az oktatás és a tanszék fejlesztéséhez és aktív részese volt a tudományos műhelyhez kötődő szellemi reformfolyamatnak, a történeti földrajz megújításának. Érdeklődési köre és a tanszék feladataitól függően több tantárgyat is tanított, az elméleti stúdiumok mellett szemináriumi és gyakorlati foglalkozásokat is vezetett. 1975 és 1988 között

a Mendöl Tibor Tudományos Diákkör tanárelnöki feladatait is ellátta. Hazai és külföldi tanulmányutakat vezetett és aktív szerepet vállalt a főiskolai jegyzet- és tankönyvírásban, valamint a tanári segédkönyvek írásában és szerkesztésében. Hatalmas munkabírását és szakmai elkötelezettségét jelzi, hogy az 1990-es évek közepétől az ezredfordulóig meghívott előadóként tanított a miskolci Nagy Lajos Király Magánegyetem Földrajz-Ökológiai Tanszékén és a Beregszászi Magyar Főiskolán.

Munkásságának harmadik korszakában, 2002 után nyugdíjasként tovább folytatta tudományos alkotói tevékenységét, immár terepmunkák nélkül. Helyhez kötöttsége miatt téma- és módszer-váltásra kényszerült: a könyvészeti, statisztikai és kartográfiai források felhasználásával olyan összegző-szintetizáló műveket alkotott, amelyek régebbi helyszíni vizsgálataira és terepismeretére épültek. Tudományos munkásságát nem elszigeteltségben, hanem a Nyíregyházi Egyetem (és jogelődje) földrajztudományi kutatóműhelyében folytatta a tanszék örökös tagjaként. Értékteremtő tevékenységét, ahogy korábban is, a forrásművek beszerzésével, a könyvtárközi kölcsönzések intézésével feleltette, MESTER JUDIT gimnáziumi földrajztanár segítette.

Tudományos munkásságát egyetemi hallgatóként szülővárosában, Tokajban kezdte PINCZÉS ZOLTÁN geomorfológiai kutatócsoportjának tagjaként. A Tokaji-hegy szőlőövezetében a talajeróziós, később komplex természetföldrajzi vizsgálatai gyakorlati célokra is szolgáltak, eredményeit a szőlőtermelő gazdaságok hasznosították. Kutatási eredményeit 1977-ben *A tokaji Nagy-hegy lösztakarójának pusztulása* című doktori értekezésében foglalta össze rengeteg mérési adattal és önállóan szerkesztett geomorfológiai, lejtőkategória- és eróziós térképekkel. Értekezésében és szinte minden közleményében megfigyelhető a jelenségek és folyamatok gazdasági szempontú értékelése, a természeti tényezők és az emberi tevékenység közötti összefüggések és kölcsönhatások elemzése. Kutatómunkája fokozatosan kiterjedt a Tokaj-hegyaljai szőlő- és borgazdasági mikroregió teljes területére és behatóan foglalkozott az érintkező, eltérő jellegű természeti és gazdasági tájegységek (Bodroghköz, Harangod, Zempléni-hegység és az Alsó-Hernád-völgy) agrárföldrajzi vizsgálatával is. A Tokaji-hegy felszínalkatani térképezése során felfigyelt arra, hogy a löszös köpennyel fedett felszín fejlődésében a szoliflukciós és niveoplúviális folyamatok a jelenkorban

is működnek. Többször megismételt kísérletei alapján feltárta és rendszerezte a jelenkori szoliflukciós folyamatokat kiváltó okokat, típusokba sorolta a kialakult mikroformákat, valamint ismertette a talajfolyás szőlőföldeken okozott kártételeit. Mindezek összegzéséeként az 1990-es évek közepén sikeresen megvédte *Tokaj-Hegyalja szőlő- és borgazdaságának földrajzi alapjai és jellemzői* című kandidátusi értekezését, amely 1997-ben önálló kötetben is megjelent. Táj- és humánökológiai szemléletű anyagfeldolgozásában a jelenlegi tájhasználat (környezetgazdálkodás) részleges megváltoztatását, a történeti kultúrtáj régi szerkezetének helyreállítását javasolta. A tanszéki kutatásokhoz kapcsolódva a Nyírség és a Felső-Tisza-vidék népesség-, település- és agrárföldrajzával is foglalkozott, kutatási eredményeit szakfolyóiratokban, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéről írt monográfiában (1998) és *A megye földrajza* című könyvében (1999) publikálta. Helyzetelemző és értékelő műveiben fejlődéstörténeti szemléletet és módszert alkalmazott, kereste a vizsgált tájak gazdasági elmaradottságának történeti okait és a fenntartható tájhasználat lehetőségeit. Az emberi tevékenységek térben releváns folyamatainak, a kultúrtáj kialakulásának és fejlődésének, valamint a gazdaság térszerveződésének elemzése során jutott el a történeti földrajz műveléséhez. Lokális és mikroregionális szintű munkái mellett kiemelkedő jelentőségű *A Kárpát-medence szőlő- és borgazdaságának történeti földrajza* (1999) című könyve, amely műfaját tekintve ágazati történeti földrajznak tekinthető, s mint ilyen, az első mű tudományunk hazai történetében. Kiemelendők tudománytörténeti írásai is, amelyek egyrészt rövid életműméltaó tanulmányok, másrészt a Zempléni-hegység, a Bodroghköz és a Hernád-völgy földrajzi kutatástörténetét összefoglaló művek. Ide sorolhatjuk még a Magyar Földrajzi Társaság Nyírségi Osztályának több évtizedes tevékenységét megörökítő írásait is. Az első, 1964-ben megjelent, a Harangod deréziós völgyeiről írt tanulmányát napjainkig mintegy 250 publikációja követte. Tudományos közleményeinek több mint harmada szűkebb tájházának, Tokaj-Hegyaljának szőlő- és borgazdaságával, valamint a mikroregiót övező Zempléni-hegység, a Bodroghköz és a Hernád-völgy tájtörténetével foglalkozik. Ezek összessége alkotja életművének legértékesebb, időtálló, szaktudományunkat gazdagító részét.

Rendszeresen tartott előadásokat a tudományos konferenciákon, nemcsak itthon, hanem

a Felvidék, Kárpátalja és Erdély több városában is. Szívesen vállalt ismeretterjesztő előadásokat a Kárpát-medence tájegységeiről, különösen az általa legjobban ismert mikro- és mezoregiókról, olykor egy-egy faluról is. Ismeretterjesztő előadásai, a központi és regionális folyóiratokban megjelent népszerűsítő írásai kiegészültek régészeti, történelmi, néprajzi és egyéb ismeretekkel, és összességében honismereti szintézissé formálódtak. Feleségével közösen tett külföldi ismeretszerző utazásairól írt fényképes útirajzai először folyóiratokban, másodközlésben *Európa útjain, ösvényein* című gyűjteményes kötetben (1998) jelentek meg. Jelentős volt közéleti, illetve tudományos közéleti tevékenysége is, amely Tokajban kezdődött: 1968-tól tanácsstagként, majd 1990 és 2000 között önkormányzati képviselőként segítette a város gazdaság- és kultúrafejlesztő politikáját. Nyíregyházi éve alatt egyrészt a régióban működő szakmai egyesüle-

tekben, másrészt – választmányi vagy tiszteleti tagként – a különböző tudományos társaságok országos vezető testületeiben tevékenykedett. Negyedszázadon át (1976–2000) titkára volt a Magyar Földrajzi Társaság Nyírségi Osztályának és egyik szervezője volt a Nyírségi Földrajzi Napok rendezvénysorozatnak. Életművét állami és tudományos egyesületi kitüntetésekkel ismerték el. Ezek közül a legfontosabb számára a szülővárosa által adományozott *Tokaj Város Díszpolgára* (2003) cím volt.

BOROS LÁSZLÓ az általános iskolai földrajz-tanár-képzésben elért több mint negyedszázados eredményeivel, valamint a tanszéki kutatóműhelyhez kötődő természet-, társadalom- és történelmi földrajzi munkásságával beírta nevét a magyar földrajztudomány és a Nyíregyházi Egyetem történetébe.

FRISNYÁK SÁNDOR